

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ СТАНОВЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

© Наумова І. І., 2016
<http://orcid.org/0000-0002-1635-9523>
<http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.47916>

У статті розкривається проблема удосконалення підготовки майбутніх педагогів, становлення їхньої професійної ідентичності та може трактуватися не як зміна напряму навчання, а як удосконалення його якості, розширення репертуару можливостей, збільшення ресурсного банку освіти. Якість освіти характеризує ступінь задоволеності молодого фахівця отриманою професійною підготовкою, а також багато в чому визначає його соціальні перспективи й особистісний розвиток.

Професійна підготовка розглядається як стержень формування особистості майбутнього вчителя, від сформованості якого залежить, як саме, яким чином будуть вирішуватися особистістю професійно-педагогічні завдання з метою становлення професійної ідентичності.

У реальному педагогічному процесі означені умови щільно пов'язані й взаємозумовлені, мають реалізовуватися одночасно, забезпечуючи тим самим становлення професійної ідентичності майбутнього вчителя.

Ключові слова: професійна ідентичність, педагогічні умови, теоретичний аспект, особистість, становлення.

Наумова І. І. Педагогические условия становления профессиональной идентичности будущих учителей: теоретический аспект.

В статье раскрывается проблема совершенствования подготовки будущих учителей, становление их профессиональной идентичности и может истолковываться не как изменение направления обучения, а как усовершенствование его качества, расширение репертуара возможностей, увеличение ресурсного банка образования. Качество образования характеризуется степенью удовлетворенности молодого специалиста полученной профессиональной подготовкой, а также много в чем определяет его социальные перспективы и личностное развитие.

Профессиональная подготовка рассматривается как стержень формирования личности будущего учителя, от сформированности которого зависит, как, каким образом будут решаться личностью профессионально-педагогические задачи с целью становления профессиональной идентичности.

В реальном педагогическом процессе указанные условия тесно связаны и взаимообусловлены, должны реализовываться одновременно, обеспечивая тем самым становление профессиональной идентичности будущего учителя.

Ключевые слова: профессиональная идентичность, педагогические условия, теоретический аспект, личность, становление.

Naumova I. I. Pedagogical conditions of formation of professional identity of future teachers: the theoretical aspect.

The article reveals the problem of improving the training of future teachers, the development of their professional identity and cannot be construed as a change in the direction of teaching and as an improvement of its quality, expanding the repertoire of opportunities, increase education resource bank. The aim of our research is to develop pedagogical conditions of formation of professional identity of future teachers. The quality of education is characterized by the degree of satisfaction of the young specialist vocational training, as well as a lot of what determines its social outlook and personal development.

Training is seen as the core of the formation of the personality of the future teacher, formation of which depends on how a person will be addressed professionally-pedagogical task with the aim of becoming a professional identity.

In the real pedagogical process these conditions are closely related and interdependent, should be implemented simultaneously, thereby becoming a professional identity of future teachers.

Key words: professional identity, pedagogical conditions, the theoretical aspect of personality formation.

Постановка проблеми. Цілеспрямований вплив на ідентифікаційні процеси студентів припускає визначення специфічних педагогічних умов, створення яких сприяло б максимально ефективному становленню професійної й особистісної ідентичності майбутніх учителів на етапі одержання ними професійної освіти.

Становлення образу сучасного педагога в студентів – це тривалий, суперечливий, неперервний, внутрішньо закономірний процес змін в уявленнях студента про педагога, що відбувається під впливом багатьох факторів: зовнішніх об'єктивних (соціальне середовище, умови системи освіти) і зовнішніх суб'єктивних (середовище різних освітніх установ, родина); внутрішніх об'єктивних і внутрішніх суб'єктивних.

Аналіз досліджень. У дослідженнях експериментально доведено, що уявлення майбутнього професіонала про його професію перетерплюють з часом істотні перетворення. Змінюється структура й зміст образу, удосконалюється механізм його «конструювання», з'являються загальні принципи, згідно яким різноманітні якості різних педагогів поєднуються в одному ідеальному образі. Дослідниками встановлено, що в становленні професійного образу педагога

істотну роль грають шкільний досвід, психолого-педагогічні дисципліни, досвід взаємодії з викладачами ВНЗ [3]. При цьому важливо, щоб засвоєння знань і вимог суспільства до особистості педагога супроводжувалося їхнім емоційним переживанням, перенесенням зовнішніх вимог у внутрішні цілі власної діяльності. У цьому випадку професійний образ буде знаходити особистісний сенс і виступати значущим фактором освоєння майбутньої професії. Слід також зазначити, що створення образу педагога вимагає від студентів переосмислення образу «Я»; самопізнання й самоусвідомлення себе в майбутній професійній діяльності.

Виклад основного матеріалу. Створення образу вчителя вимагає розвитку потреб в оволодінні професійними знаннями, пошуку інформації, самостійного вирішення завдань, орієнтованих на майбутню професійну діяльність, оскільки майбутнє є провідним регулятором життєвих виборів. Розвиток мотивації студентів, що сприятиме становленню професійної ідентичності майбутнього вчителя, передбачає: стимулювання мотивації самопізнання й саморозвитку студентів і викладачів, що визначає їхню готовність до професійно-педагогічної діяльності на основі зміни особистісних установок; вибір оптимального стилю діяльності й спілкування, що передбачає розвиток рефлексивних навичок у викладачів і студентів і реалізацію певної системи цінностей у процесі їхньої взаємодії.

Пізнавальна мотивація, інтерес до професії та її опанування – один із найважливіших чинників успішного навчання студентів. Результати, отримані в деяких дослідженнях із педагогічної психології, дозволяють стверджувати, що висока позитивна мотивація може відігравати роль компенсаторного чинника за умови недостатньо високого рівня розвитку спеціальних здібностей чи прогалин у необхідних знаннях, уміннях і навичках студента. У зворотному ж напрямі такої компенсаторної залежності не спостерігається. Це значить, що ніякий високий рівень інтелектуальних здібностей студента не може компенсувати низьку його навчальну мотивацію та безпосередньо сприяти як успішній навчально-професійній діяльності, так і становленню ідентичності. Усвідомлення визначального значення мотивації для навчальної діяльності призвело до формулювання принципу мотиваційного забезпечення навчального процесу. Багато науковців висловлюють думку про необхідність цілеспрямованого формування в студентів мотивації навчально-професійної

діяльності. Разом з тим підкреслюється, що управляти процесом розвитку мотивів навчальної діяльності важче, ніж формувати навчальні дії та операції.

Слід також наголосити на важливості професійної спрямованості як професійно-значущої риси, яка посідає центральне місце в структурі особистості вчителя й зумовлює його індивідуальну і типологічну своєрідність, ідентичність. У більш широкому розумінні – це система емоційно-ціннісних ставлень, що задає ієрархічну структуру домінуючих мотивів особистості вчителя, які спонукають педагога до його ствердження в педагогічній діяльності, спілкуванні та професії. Мотивація – це спонукання, що викликає активність організму і визначає його спрямованість. Професійне самовизначення – це вибір із арсеналу професій такої, що найбільше відповідає індивідуальним рисам людини [2].

Розвиток мотивації студентів, що сприяє становленню професійної ідентичності майбутнього вчителя, передбачає:

- стимулювання мотивації самопізнання й саморозвитку студентів і викладачів, що визначає їхню готовність до професійно-педагогічної діяльності на основі зміни особистісних установок;
- вибір оптимального стилю діяльності й спілкування, що передбачає розвиток рефлексивних навичок у викладачів і студентів і реалізацію певної системи цінностей у процесі їхньої взаємодії;
- посилення виховної й розвивальної функцій навчання на основі відновлення змісту освіти, модернізації технологій і методів навчання, удосконалення науково-методичного оснащення навчального процесу;
- створення позитивного мікросоціального середовища, що передбачає організацію цілеспрямованої діяльності щодо формування колективів груп;
- персоналізацію взаємодії в педагогічному процесі.

Орієнтація на посилення мотиваційного аспекту в діяльності викладача й студента є нагальною освітньою потребою й базовою умовою становлення професійної й особистісної ідентичності.

Стимулювання мотивації самопізнання й саморозвитку дозволяє стабілізувати самовідношення, перебороти інертність у навчальній і професійній діяльності.

Основна мета становлення професійної ідентичності студентів – це розкриття суб'єктних цінностей і формування на цій основі суспільно-значущих цінностей.

Становлення професійної ідентичності характеризується перевагою цінності майбутнього або минулого, у результаті відбувається перерозподіл часу життя з менш цінного в більш цінний. Характерне переживання часу вважається особливим станом, що визначає ставлення особистості до сенсу минулого, сьогодення й майбутнього. Наслідком відсутності можливості зробити ці системи синхронними є формування однобічного погляду на навколишню дійсність. Про цілісність самої особистості дозволяють судити її вміння вільно будувати тимчасові аспекти суб'єктивної реальності, що є прогнозуванням своєї діяльності й життя.

А тому, вважаємо за необхідне розробку таких підходів у навчанні, метою яких є не лише надбання професійних знань і вмінь, а формування механізму самореалізації й самоорганізації особистості студента, постійне збагачення творчого досвіду, що сприяє становленню професійної ідентичності студентів.

Створення в студентів образу педагога вимагає відповідного позитивного мікросоціального професійного середовища, що сприяє цілеспрямованій діяльності щодо формування колективів груп і гармонізації міжособистісних відносин, персоналізації педагогічних впливів у межах діяльності предметних гуртків, клубних об'єднань, керівництва науково-дослідною й самостійною роботою студентів, організації системи студентського самоврядування.

А тому вважаємо, що у вищому навчальному закладі необхідно створити розвивальний простір, що здатний забезпечити неперервний професійний саморозвиток людини.

Удосконалення підготовки майбутніх педагогів, становлення їхньої професійної ідентичності може трактуватися не як зміна напряму навчання, а як удосконалення його якості, розширення репертуару можливостей, збільшення ресурсного банку освіти. Якість освіти характеризує ступінь задоволеності молодого фахівця отриманою професійною підготовкою, а також багато в чому визначає його соціальні перспективи й особистісний розвиток. Результатом реалізації політики «якісної освіти» є випускник, яким можна пишатися як особистістю із купою здібностей до самонавчання, змін, переносу ідей з однієї сфери в іншу, здатності до виконання й управління, до самовладання в умовах

невизначеності, здатності до попередження й передбачення, високою особистісною готовністю до майбутньої професійної діяльності.

У зв'язку із цим представляється дуже важливим поява низки праць вчених-дослідників, які демонструють вихід за межі вузькотехнологічного розуміння професійної діяльності й професійної освіти в сферу психології профідентичності. Остання полягає в тому, що в якості найважливішої категорії, що реально відбиває основний зміст процесу професіоналізації, насамперед, на початковому етапі в період професійної підготовки. За І. Стоуном [1], людина неусвідомлено обирає професію, в якій вона буде зберігати відповідність своїм уявленням про себе, а, входячи в професію, шукає здійснення цієї відповідності. Вважається, що саме професійна ідентичність дозволить знайти визначеність і цілісність особистості в професійному просторі, розкрити суть професійного Я. Тому підґрунтям становлення професійної ідентичності має бути поява невизначеності, що передбачає перебір варіантів ймовірного вибору в навчально-виховній ситуації всупереч принципу послідовного відпрацьовування низки операцій і дій в освоєній професійній діяльності. Ця диспозиція з необхідністю викликає рефлексію. Це перша умова становлення професійної ідентичності майбутніх учителів.

Друга умова – моделювання професійних ситуацій, які дозволяють опанувати соціальними ролями, що характеризують професійні функції, та використання практико-орієнтованих завдань, у процесі вирішення яких студенти засвоюють зразки рольової поведінки майбутнього вчителя.

Для формування ідентичності важливу роль відіграє вміння зберігати свою індивідуальність у спілкуванні з іншими людьми. Сформована ідентичність сприяє успішному розвитку групової самосвідомості, що забезпечує успішність вирішення життєвих завдань і є необхідним чинником повноцінного життя людини. Крім того моделювання професійних ситуацій та вирішення практико-орієнтованих завдань сприяє прийняттю студентом позиції вчителя, що обумовлюється такими чинниками, як професійні знання, спрямованість на професійну діяльність, суспільно-педагогічна активність.

Становлення професійної ідентичності має довгостроковий характер. Радикальні перетворення ідеальних уявлень про професію, про її суть, цілі й зміст, як правило відзначаються на першому році навчання. Тому актуальним

завданням є цілеспрямоване формування професійної ідентичності студентів уже на теоретико-емпіричному етапі розглянутого процесу.

Висновки. Отже, найважливішою та самою основною, головною педагогічною умовою становлення особистості майбутнього учителя є створення в студентів-майбутніх педагогів образу сучасного вчителя як мотиваційно-ціннісної основи майбутньої професійної діяльності. У змісті образу сучасного учителя виявляється рівень розвитку його, як представника певної соціальної спільноти, професії, сформованих у нього морально-етичних вимог до людей.

Професійна підготовка розглядається як стрижень формування особистості майбутнього вчителя, від сформованості якого залежить, як саме, яким чином будуть вирішуватися особистістю професійно-педагогічні завдання з метою становлення професійної ідентичності.

У реальному педагогічному процесі означені умови щільно пов'язані й взаємозумовлені, мають реалізовуватися одночасно, забезпечуючи тим самим становлення професійної ідентичності майбутнього вчителя.

Література

1. Стоун И. Муки и радости [Текст] / И. Стоун. – М., 1971.
2. Шатохин А. А. Профессиональное самоопределение как составляющая профессиональной идентификации [Текст] / А. А. Шатохин // Актуальные проблемы современной науки. – 2004. – № 3. – С. 71-87.
3. Шеманов А. Ю. Проблема самоидентификации как предмет исследования [Текст] / А. Ю. Шеманов // Постигжение культуры. Ежегодник. – М., 1998. – Вып. 7. – С. 155.